

Lévai Attila

ADATOK A 20. SZÁZADI,
FELVIDÉKI REFORMÁTUS LELKÉSZKÉPZÉS TÖRTÉNETÉHEZ¹

Somogyi Alfréd egyik nemrég megjelent tanulmányának elején² felvázolja, hogy a felvidéki református lelkipásztor-képzés időrendbeli áttekintésében milyen szakaszolást figyelhetünk meg. Mint írja – a felvidéki református teológusképzés nem tekint vissza évszázados múltra, mint a Kárpát-medence más magyar református teológiái. A „saját” lelkészképzés elindítását a kényszer szülte a 20. században.

Ha a felvidéki lelkészképzés történetét korszakoljuk, akkor igazából hat időszakot nevezhetünk meg az alábbiak szerint:

1. 1925–1938: az első saját lelkészképző intézet időszaka. Losoncon működött a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház lelkészképző intézete, amely egyházi fenntartású intézményként végezte szolgálatát.
2. 1939–1945: a saját lelkészképzés okafogyottságának időszaka. A visszacsatolás után, „a magyarok alatt”,³ újra a történelmi, nagy múltú református teológiákon tanulhattak a felvidéki illetékességű teológusok.
3. 1945–1989: a saját lelkészképzés intézmény nélküli, sajátos megoldású nehezebb időszaka. Az újjáalakult Csehszlovákia idején, a szocializmus éveiben nem volt lehetőség magyar nyelvű teológiai képzésre. Az egyháznak nem volt saját lelkészképző intézete, és ideológiai okok miatt szinte lehetetlen volt az, hogy a teológusok magyarországi teológiákon tanuljanak. A lelkészképzés az 50-es évektől Prágában, a Koménusz Teológiai Fakultáson, majd a Károly Egyetem Evangélikus Teológiai Karán vált lehetővé a református teológusok számára. Ez a képzési lehetőség egyházunk teológusai számára mindmáig adott.
4. 1990–1993: a saját lelkészképzés intézmény nélküli, sajátos megoldású könnyebb időszaka. A rendszerváltást követően megnyílt a lehetőség az érdeklődők előtt, hogy Prága mellett Magyarországon és Erdélyben is tanulhassanak.

¹ Jelen tanulmány a VEGA 1/0083/20 számú, A Református Keresztyén Egyház Szlovákiában a szocializmus éveiben (1948–1989) című kutatási projekt keretében valósulhatott meg. Jelen tanulmány egy kutatási folyamat apró szelete, mely kutatás a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház felsőoktatás-történetének teljes körű feldolgozását tűzte ki céljául.

² SOMOGYI Alfréd: Református teológusképzés Felvidéken, in: „Így szől az én Uram, az Úr...”, Sárospatak, Hernád, 2021, 220.

³ Így nevezi a felvidéki magyarság az I. bécsi döntés utáni időszakot, amikor a Trianonban elcsatolt területek nagy része visszakерült Magyarországhoz.

5. 1994–2004: a második saját lelkészképző intézet időszaka. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Komáromban létrehozta és működtette saját lelkészképző intézetét, a Calvin J. Teológiai Akadémiát.
6. 2004-től napjainkig: az államilag elismert, egyetemi szintű lelkészképzés időszaka. A 2004-ben megalakult Selye János Egyetem Református Teológiai Kara biztosítja a teológusok képzését.

Ebben a tanulmányban én azokra az időkre szeretnék kiemelten fókuszálni, amelyek az ún. „köztes” időket adják elénk, tehát a losonci teológia előtti és utáni évek történéseire, a 20. század első felétől egészen teológusaink prágai tanulmányaiig, tehát az 1950-es évek elejéig. Kezdjük talán azzal, mi volt az első világháború után, milyen helyzetben volt egyházunk iskolahálózata, különösen a felsőoktatás.

Az első világháború vége után már látni lehetett azon aggasztó jeleket, majd tényleges fejleményeket is, amelyek a felvidéki iskolahálózat ellehetetlenítését voltak hivatottak szolgálni. Szép fokozatossággal igyekeztek elsorvasztani a jól működő általános iskolai hálózatot, kiemelten a református iskolákat,⁴ majd a középiskolák tudatos felszámolása következett, benne a rimaszombati Egyesült Protestáns Reálgimnázium akkori státuszában való fokozatos kivéreztetésével. Még ezeknél is súlyosabb volt a felsőoktatási intézmények irányában megmutatkozó ellenállás az állam részéről, ami azok mielőbbi megszüntetéséhez vezetett.

A trianoni idők előtt nevezetes iskolavárosok voltak a Felvidéken Selmecebánya, Eperjes és Kassa, valamint Pozsony, ahol az Erzsébet Tudományegyetem működött. Selmecebányán bánya- és erdőmérnöki főiskola működött, európai nevezetességű intézményként. Kassán jog- és mezőgazdasági akadémia, Eperjesen pedig, a több évszázados múlttal rendelkező kollégium keretében jogakadémia és evangélikus teológiai akadémia volt. A politikai hatalomváltással valamennyi felvidéki felsőoktatási intézmény sorsa megpecsételődött. Az eperjesi akadémiák 1919 tavaszán átköltöztek a maradék Magyarország területére; a jogi akadémia Miskolcra, a teológiai Budapestre. A több évszázados hagyományokkal rendelkező selmecebányai akadémia 1919 folyamán Sopronba menekült, a helyben maradt kassai gazdasági akadémia 1920-ban szintén feloszlott, s helyét egy szlovák nyelvű négyéves gazdasági szakközépiskola foglalta el. A csehszlovák hatóságok 1919 nyarán a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemet is bezárták, csupán a jogi karon folytathatták még az oktatás ideiglenesen, 1921 nyaráig. Legtovább a kassai jogakadémiát túrték meg, 1922 nyaráig engedélyezték a működését.

A bezárt pozsonyi magyar egyetem helyett a berendezkedő államhatalom 1919 folyamán hozzálátott egy új csehszlovák egyetem megszervezéséhez. Az 1919. évben kiadott 375/1919. sz. törvény cikk 1. paragrafusával kimondta, hogy Pozsonyban „csehszlovák állami egyetem” létesítetik jogtudományi, orvostudományi, természettudományi és bölcsészettudományi karral. Ezen törvény azt is leszögezte, hogy

⁴ L. bővebben: CZINKE Zsolt: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház iskolaügyi sérelmei az 1920-as években, *Teológiai Fórum* 9(2017/2), 22–48.

a felállítandó egyetemen az „előadásokat vagy cseh, vagy szlovák nyelven tartják majd. Az 1919. november 11-én kelt 595/1919. sz. kormányrendelet értelmében az új pozsonyi csehszlovák egyetem az „Universita Komenského”, azaz Komenský Egyetem nevet kapta.”⁵ Innentől számítva – egészen 2003. október 23-ig – nem volt világi magyar egyetemi képzés a Felvidéken.

ÁLTALÁNOS ÉS REFORMÁTUS FELSOÓKtatási HELYZET 1935–1945 KÖZÖTT

Ebben a rövid fejezetben csak utalások szintjén szeretném érzékeltetni azokat az állapotokat, amelyek a felsőoktatásban – nagy általánossággal – megjelentek. Egyrészt az 1938. november 2-i bécsi döntés nyomán az 1920-ban elcsatolt területek jelentős része újra Magyarországé lett. Ez a tény magával hozta azt a jelentőség-teljes eredményt is, hogy újra szabad lett az út a magyarországi felsőoktatási intézmények irányába. A losonci Teológiai Szeminárium vagy a komáromi Református Koedukált Tanítóképző Intézet végzős évfolyamainak hallgatói – 1938/39-ben (vagy a komáromi iskola esetében 1942-ben), de a még aktív hallgatói jogviszonnyal bíró hallgatóik is, gond nélkül folytathatták tanulmányaikat az általuk választott magyarországi felsőoktatási intézményben. Ám ugyanakkor itt maradt a Felvidéken a magyarságnak egy jelentős része, akik egy új államalakulatban találták magukat, s akiknek ismét új kisebbségi léttel kellett szembenéznük.

Ami a felsőoktatás általános felvidéki helyzetét illette, már a harmincas évek második felében időszerűvé vált egy újabb főiskola létesítése. Az 1937. június 25-én kelt 170/1937. számú törvénycikk kimondta, hogy Kassán létrehozzák a Dr. Milan Rastislav Štefánik Műszaki Főiskolát, amely azonban csak később, az 1938/1939-es tanévben kezdte meg működését.⁶ Az új kassai szlovák műszaki

⁵ E tekintetben, valamint a kérdéskör alaposabb feltárására nézve l.: POPÉLY Gyula: *A felvidéki magyar oktatásügy helyzete 1918–1945*, Kalligram 3 (1994/január), <http://www.kalligramoz.eu/Kalligram/Archivum/1994/III.-cvf.-1994.-januar/A-felvideki-magyar-oktatasuegy-helyzete-1918-1945> (Letöltés: 2022. január 24), illetve a szerző alábbi kiemelkedő jelentőségű munkáit: POPÉLY Gyula: *Búcsú a főiskolától*, Pozsony, Madách-Posonium, 2005, 12–56.; Uő: *Erős várunk az iskola*, Pozsony, Madách-Posonium, 2005; Uő: *Felvidék 1918–1928 Az első évtized csehszlovák uralom alatt*, Budapest, Kárpátia Stúdió, 2014, 197–203. Leginkább ezen művek figyelembevételével és felhasználásával egy tanulmányban magam is foglalkoztam ezzel a témával, l.: LÉVAI Attila: Református felsőoktatás a Felvidéken a 20. században, in: Kováts-Németh Mária (szerk.): *Középszintű állami és felekezeti iskolák, tanítóképzők és árvaházak 1869–1949, A magyarság megtartó ereje* 3, Győr, Palatia Nyomda és Kiadó, 2019, 29–40.

⁶ „A nemzetgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat nagyszerű alkalmat adott az Egyesült Magyar Párt képviselőinek arra, hogy újból elővegyék a már több ízben is követelt, de a hatalom által állandóan szőnyeg alá söpört felvidéki magyar főiskola kérdését. A törvényjavaslat általános vitájában 1937. június 3-án gróf Esterházy János képviselő, az Egyesült Magyar Párt ügyvezető elnöke is felszólalt. Beszédében hangsúlyozta, hogy lám a kormány költségvetési nehézségekre hivatkozva utasítja el a magyar főiskola létrehozásának még a gondolatát is, most azonban egyszerre megtalálta a pénzügyi fedezetét egy új műszaki főiskola felállításának, mivel nem magyar tanintézetéről van szó...” E vitában másnap Jaross Andor, az Egyesült Magyar Párt országos elnöke is Esterházyhoz hasonló hangnemben szólalt fel, míg harmadnap a kormánypárti magyar

iskola 1938 őszén valóban meg is nyílt, de mivel az 1938. november 2-i bécsi nemzetközi döntés értelmében Kassa visszakerült Magyarországhoz, átköltöztették Turócszentmártonba.⁷ A visszacsatolás után Kassán rövidesen új magyar felsőoktatási intézmény kezdte meg működését.

A tanítóképzést illetőleg pedig a 288/1940. sz. törvényt kell megemlítenünk, amely kimondta, hogy a tanulmányi idő a tanítóképző intézetekben négyről öt évre emelkedik, a koedukáció megszűnik, ezenkívül beiratkozási, tan-, és vizsgadíjilletéket vezetnek be. Az egyetlen magyar tanítóképzőt Pozsonyban oly módon szüntették meg, hogy az 1939/40-es tanévtől kezdve nem indítottak első osztályt. A felsőoktatásban a pozsonyi Komenský Egyetemet a 168/1940. sz. törvényekkel szervezték át. (Az intézmény nevét már 1939. február 23-án Szlovák Egyetemre változtatták.) Újból kimondták (akárcsak 1919-ben) a természettudományi kar föllállítását, ezenfelül azonban az addig önállóan működő katolikus és evangélikus főiskolát az egyetemhez csatolták. Ugyancsak Pozsonyban működött egy kereskedelmi és egy műszaki főiskola. A szlovák felsőoktatási intézményekbe járó magyar nemzetiségű hallgatók számáról Popély Gyula egy e témával foglalkozó tanulmányából kaphatunk képet. Eszerint: 1938/39-ben 104, 1939/40-ben 131, 1940/41-ben 169, 1941/42-ben 171, 1942/43-ban 202 magyar nemzetiségű hallgató iratkozott be azokra.⁸

A második világháború befejezését követően mindent előről kellett kezdeni, ám az első világháború utáni helyzethez mérve sokkal nehezebb körülmények és feltételek között. A losonci Teológiai Szeminárium már nem létezett, a Magyarországi Református Egyház teológiai intézményei elérhetetlenné váltak, Szlovákia területén csak egy protestáns teológia, a pozsonyi evangélikus intézet működött. A helyzetet más körülmények is súlyosbították és tették emberileg is keservessé.⁹

A LEKÉSZKÉPZÉS KÉRDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A nehézségeket felsorolandó, külön megemlítést érdemel a református lelkészek képzése. Ahogyan már említettem, 1950-ig magyar nem lehetett felsőoktatási diák, tehát teológus sem. Már 1945–1947-ben törvény szabályozta, ki tanulhat és ki nem szlovák felsőoktatási intézményben – s ez a magyaroknak tiltva volt.¹⁰

Schulcz Ignác képviselő is, aki magyar nyelven elmondott beszédében demagógnak és valótlannak bélyegezte Esterházy és Jaross korábbi megszólalásait. Bővebben: POPÉLY Gyula: *Búcsú a főiskolától*, 71–72.

⁷ Popély: A felvidéki magyar oktatásügy helyzete.

⁸ L.: POPÉLY Gyula: *A magyar oktatásügy helyzete a Felvidéken 1918–1945*, Magyarságkutató Intézet Archívuma (Kézirat).

⁹ L. ERDÉLYI Géza: Református lelkészképzés Csehszlovákiában és a Szlovák Köztársaságban (A losonci Teológiai Szeminárium valamint a komáromi Calvin János Teológiai Akadémia létrehozásának indokai és körülményei), in: Erdélyi Géza: *Erőt kaptok, és tanúim leszek*, Pozsony–Bratislava, Madách–Posonium, 2005, 224.

¹⁰ Csémy Lajos maga is Pozsonyban szeretne volna befejezni teológiai tanulmányait, de erre nem kerülhetett sor, mely tényről maga így vallott: „...a nehézségeket látva a következő tanévben, 1945 őszén beiratkoztam a pozsonyi Evangélikus Teológiai Fakultásra, ahonnan azonban az

1949-ben 2 diákunk azért kényszerült a pozsonyi lutheránus teológia elhagyására, mert magyar nemzetiségűnek vallották magukat. Ugyanezen a fakultáson viszont azok a teológusok, akik reszlovakizáltak, maradhattak, s folytathatták tanulmányaikat. Igaz, hogy a negyvenes években is volt olyan kezdeményezés, amely azt szorgalmazta volna, hogy egyházunk a maga teológusképzését a pozsonyi evangélikus teológiai karon oldja meg, de ez a szlovák lelkészek körében sem lelt teljes támogatásra. Megjegyzendő, az akkor szolgáló szlovák lelkészek egy bizonyos része is már Prágában tanult akkoriban, s igaz, hogy az 1939-es, majd az 1942-es csehországi történések végett¹¹ Pozsonyban kellett tanulmányaikat befejezniük, de a teológusok képzését ezek a lelkészek is inkább Prágában kívánták megoldani.¹²

A lelkészellátottság ügye is egyre nagyobb problémát jelentett a világháború után, sőt – ezen időszakra (40-es évek vége, 50-es évek eleje) szinte kritikussá vált. A kitelepítések, deportálások és a kárpátaljai egyházrész elcsatolása felére csökkentette a reformátusság létszámát, s az egyház területéről ebben az időszakban 59 lelkész távozott.

A felsorolt tényekhez az is hozzátartozik, hogy még a negyvenes években teológusaink egy része – csak néhány emberről volt szó – titokban Magyarországon tanult, s illegálisan tért vissza és szolgált egyházunkban – de ez sem kompenzálta a lelképásztorok (főleg a magyar nyelvűek) hiányát. A lelkész-utánpótlás kérdésének tárgyában megoldást kellett találni,¹³ s már a világháború után közvetlenül

első félév után távoznom kellett L. Novomeský megbízott (poverník) rendelete következtében, amely az összes német és magyar nemzetiségű hallgatót kizárta az ország összes egyeteméről. Tiltakozásunkat az európai hagyományú egyetemi szabadság ilyen megcsúfolása ellen egyetlen fórum sem érdemesítette válaszra, ezért újra vissza kellett térnem Pápra »fekete«, nem vesélytelen átkeléssekkel a Dunán.» CSÉMY Tamás: *Doctor Universalis. Emlékkönyv Csémy Lajos 80. születésnapja alkalmából*, Budapest–Prága, Magánkiadás, 2003, 19–20.; illetve BUZA Zsolt: *A (Cseh) szlovákiai Református Keresztény Egyház története 1945 és 1989 között*, doktori értekezés, Komárom, 2013, 73.; Ezekre a törvénytelenésekre Erdélyi Géza maga is utalt életrajzi könyvében, vö.: ERDÉLYI Géza: *Hűség (Életrajz)*, Pozsony–Bratislava, Madách–Pozonium, 2013, 52.

¹¹ L. HORÁK, Zábaj: *Církev a české školství*, Praha, Grada Publishing, 2011, 201. és JINDRA, Martin: Bohoslovecká výchova v Církví Československé (Husitské) se zeměním na léta 1935-1945, *Theologická Revue* 87(2016/4), 469–470.

¹² A prágai teológia ekkorra már jóval nagyobb elismertségű volt térségünkben, mint a pozsonyi. A kapcsolatok ápolásának kérdésében is kiegyenlítettnek mondható az arány, amellyel egyházunk akár a prágai avagy a pozsonyi evangélikus teológiával kapcsolatban ápolott. Sőt, tekintettel arra a tényre, hogy J. L. Hromádka dékán a losonci teológián is volt már a harmincas években több alkalommal előadni, továbbá hogy nagyon jó kapcsolatot ápolott több szlovák volt teológusával, s kiemelten Varga Imrével – ezek a tények egyértelműen a prágai teológia felé billentették a jövődi teológusképzés eldöntésének tárgyalásakor a mérleg nyelvét.

¹³ A Szervező Bizottság 1946 júliusában arról döntött, hogy akik Magyarországon kezdték el tanulmányaikat, azok a prágai Husz Evangéliumi Teológiai Karon folytassák, akik pedig Pozsonyban, az evangélikus teológián voltak, ott is fejezzék be tanulmányaikat. A szándék az volt, hogy akik a teológiai tanulmányok befejezése után az egyházban lelkészként akarnak szolgálni, a prágai intézményben szerezzék meg képzésüket. A prágai intézményben az oktatás cseh nyelven folyt, viszont két oktatói állást biztosítottak a magyar református hallgatók számára a gyakorlati teológia szakterületén. Az egyház pedig a tanulmányok után lelkésztoábbképzésekkel igyekezett

meghirdették a teológusképzésre való jelentkezést az egyházban – akkor még Pozsonyt preferálva.¹⁴ Néhány évig a szlovákjakú református teológus diákok voltak túlsúlyban, mivel az ötvenes évek végéig, a hatvanas évek közepéig Csehszlovákiában a magyar érettségizettek egyik legnagyobb továbbtanulási problémája a szlovák vagy cseh nyelv hiányos ismerete volt, aminek következtében már a felvételi vizsgákon is kevesen jutottak be a felsőoktatási intézményekbe, s később a már bejutottak közül is többen emiatt adták fel a továbbtanulást.

Viszont ezen tények mellett a mi egyházunk lelkészeinek képzése mégis Prágába tevődött át. Igaz, hogy a háború után közvetlenül a lelkészek körében felmerült az önálló képzés kérdése – ha másként nem, akkor legalább a volt losonci teológiai szeminárium mintájára, amelynek tanári karából még többen éltek –, csakhogy a háború pusztításának nehéz helyrehozatala, továbbá a szlovák–magyar kérdés az egyházon belül, majd azok a kezdeményezések, amelyek Prága irányába vitték egyházi teológusképzésünk jövőjének tervezését, hamarosan Prága javára döntöttek el a kérdést. A Református Lelkészek Egyesületének megalapításakor, 1949-ben Hromádka dékán is a meghívottak között volt, aki előadást is tartott az alkalmon. Ebben szólt a cseh-testvérek és a magyar reformátusság szoros történelmi kapcsolatairól is, és felajánlotta, hogy a prágai teológiai fakultáson készek fogadni a szlovákiai református egyház teológusait, s készek létesíteni magyar tanszéket is¹⁵ (megj.: ami persze ilyen formában sohasem valósult meg).

a lelképásztorokkal foglalkozni. A lelkészhiány azonban állandósult, és a kommunista diktatúra évtizedeiben folyamatosan 70-80 lelkészi állás betöltetlen maradt, így egy-egy lelkész több gyülekezetéről is gondoskodott. Lásd e tekintetben: GÉRESI Róbert: A felvidéki magyar reformátusság élete a kommunista diktatúra alatt, in: Zombori István (szerk.): *A cseh-szlovákiai magyarság megpróbáltatásai vallási, politikai, kulturális téren 1938–2018*, Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM) – Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 2020, 109.

¹⁴ A magyar reformátusság felszámolásának egyik láncszeme teológusainknak a pozsonyi evangélikus karra való irányítása lett volna, amit Andrej Mat’ášik (eredeti családi neve Mátyás volt) meg is fogalmazott a református egyház folyóiratában, a „Kalvínske hlasy”-ban publikált „Rezolúciójában” (MATÁŠIK, Andrej: Rezolúcia, *Kalvínske Hlasy*, 1946. augusztus 7–8. sz./, amelyben követelte a pozsonyi evangélikus karon két református tanszék (systematica és practica theologica) kialakítását. Ez református egyházunkra nézve beláthatatlan veszéllyel járt volna, mert ha Mat’ášik terve megvalósul, akkor a mai Szlovákiában nagyon kevés esély maradt volna a magyar reformátusság önazonossága megtartására. Ha teológusaink a pozsonyi evangélikus karon képezettek volna, akkor az itt kialakult baráti kapcsolatok révén, meg a feltételezhető világi és egyházi nyomásgyakorlás, valamint a nem kis külföldi támogatás talán néhány év, esetleg évtized elteltével létrejehetett volna a szlovákiai evangélikus és református egyház egyesülése is, mint ahogy az már Csehországban 1918 végén megvalósult, létrehozva a Cseh-testvér Evangéliumi Egyházat. E témához bővebb adalékokkal szolgál: MOLNÁR János: Magyar református teológusaink a prágai teológián: A „prágai teológia”, in: Lévai Attila (szerk.): *Egyház és történelem. Tanulmányok az egyház életéről és történelméről*, Szentendre: Tillinger Péter műhelye, s. a., 215–217.; Summa summarum: a pozsonyi teológusképzés helyett a prágai teológus képzés lett előtérbe helyezve.

¹⁵ TÖMÖSKÖZI Ferenc: Az egyházellenesség egyes formái és hatásai a csehszlovákiai református keresztyén egyházban, *Eruditio-Educatio* 4(2009/4), 109. Szabó Antal a maga kézíratos egyháztörténetében így ír erről a Hromádka által előadott beszédről: „...megemlítette azt, hogyan született újjá a Türelmi Rendelet után a cseh protestantizmus, mikor Sárospatakról több mint

Az 1950-es év elejére már minden arról tanúskodott, hogy a teológusok képzése Prágában elrendezett tényként kezelendő. Ekkorra már megjelent a kormány 112/1950. sz. rendelete a lelkészképző karokról, amely szerint a római katolikus lelkészek képzése a prágai és a pozsonyi Római Katolikus Cirill és Metód Teológiai Karon, a csehszlovák egyház lelkészei a prágai Husz Csehszlovák Teológiai Karon, a cseh-testvér egyház lelkészei a prágai Comenius Evangélikus Teológiai Karon, az evangélikusoké a pozsonyi Szlovák Evangélikus Teológiai Karon, a pravoszlávoké az újonnan létesített prágai Pravoszláv Teológiai Karon történik. A református egyház teológus hallgatóinak a Comenius Evangélikus Teológiai Kar biztosított helyet.¹⁶ Az egyház hivatalos lapjában a *Kalvínske Hlasy*ban a teológusképzés meghirdetése kapcsán pl. már úgy interpretálták a Prágában való teológusképzés tényét, hogy:

„...miután Pozsonyban nem lehetett megoldani a mi [református] teológusaink megfelelő elszállásolását, ezért a Szlovák Egyházügyi Hivatal és az Állami Egyházügyi Hivatal jóváhagyásával egyházunk Szervezőbizottsága a teológusok képzését a prágai Komenský Evangélikus Fakultásra összpontosítja. Ezen a karon lesz bebiztosítva jövendő lévitáink kétéves képzése és nevelése is, amelyet eddig a mi kassai Hittudományi Képzőnk fejtett ki, s amely intézmény megszűnt.”¹⁷

25 lelkész jött Cseh- és Morvaországba pótolni a lelkészhiányt. Ezért örök hálával tartozunk a Magyaroknak.” SZABÓ Antal: *A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története*, 1987 (kézirat), 54.; Ezt a hálát erősíti meg a következő forrás is: KRÜZSELY József: *A magyarok és a csehek kapcsolata, Teológiai kapcsolatok, A Losonci Teológiai Szeminárium (1926–1939)*, 202. Búza Zsolt doktori dolgozatában ezen tényeket így foglalta össze: „1950-ben a 112/1950. számú kormányrendelet alapján, amely minden Csehszlovákiában működő keresztyén egyház hittudományi nevelését felülbírálta, megtörtént az egyezés. Magyar tanszéket nem hoztak létre, de a református egyház két tanerő számára kapott helyet a fakultáson: a fakultás egy docensi, és egy professzori állást biztosított.” Búza: *A (Cseh)szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1945 és 1989 között*, 75–76.

¹⁶ POPÉLY Árpád: *A (Cseh)Szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944–1992*, Somorja, Fórum Kiadó, 2006, 706.; kiegészítésként l. még: ERDÉLYI Géza: Egyházunk helyzete és működése 1968-tól 1990-ig, in: Erdélyi Géza: *A megtisztulás és megújulás útján, Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Kulturális és Köznevelődési Központja*, Rimaszombat, 2019, 65–66.

¹⁷ Saját fordítás. Eredeti szlovák szöveg: *Kalvínske Hlasy*, 1950. szeptember 15., 7.

ABSTRACT

Attila Lévai: Data on the History of Reformed Pastoral Education in the Upper Hungarian Reformed Church in the 20th Century

The Reformed Christian Church in Czechoslovakia (from 1993 Slovakia) had to train its own theologians in several places in the twentieth century. As a consequence of the changes in the national borders after the Treaty of Trianon (1920), the church organized the training of pastors in Losonc and established a seminary that operated until 1939. Between 1939 and 1952, the theologians of the Reformed Church in the Upper Hungarian region studied mainly in the theological seminaries in Hungary, but the events of World War II. and the years that followed made it increasingly difficult for the ethnic Hungarian citizens in Czechoslovakia, who formerly studied theology in Hungary, to pursue theological studies in their mother tongue. This is because Czechoslovakia regarded Hungarians almost as enemies from 1948 onwards. Moreover, their elimination within the country was the aim of the deportation plans of the new Slavic state, facilitated by the discriminatory decrees of Benes, the population exchange and the reslovakisation. Although the state border with Hungary was almost impenetrable, many Hungarian students from Czechoslovakia managed to cross it to continue their studies in Hungary to gain proper theological education in their mother tongue. It was at this time that a series of negotiations took place between the Hungarian leaders of the Reformed Christian Church of Czechoslovakia and the heads of the Lutheran and other Protestant theological faculties in Bratislava and then Prague in order to guarantee the training of mostly Hungarian theological students in a Slavic-speaking context in the newly formed state. These negotiations led to the fact that the Reformed theologians (mainly Hungarian and a much smaller group of Slovakian-speaking Reformed people) in Czechoslovakia were 'offered' to continue their theological studies in Prague from the 1950s. This paper intends to present a critical analysis of these historical processes.

Keywords: Reformed, theology, university, Losonc, Bratislava, Prague